

•
ANALELE ȘTIINȚIFICE
ALE
UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA”
DIN IAȘI
(SERIE NOUĂ)

ISTORIE

TOM LXVII
2021

Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

CUPRINS

Actele Conferinței „Civilizație aulică și civilizație urbană în Moldova și Țara Românească. Secolele XIV-XVII”

Maria Magdalena Székely, <i>Civilizație aulică și civilizație urbană în Moldova și Țara Românească. Secolele XIV-XVII (Cuvânt înainte)</i>	11
Radu Cârциumaru, <i>O ipoteză privind datarea primei fresce din Biserica Domnească a Târgoviștei în vremea lui Mihnea Turcitul</i>	17
Liviu Marius Ilie, <i>Domnia și cancelaria – danie și cronologie în perioada Paștilor în Țara Românească (secolul al XV-lea)</i>	27
Maria Magdalena Székely, <i>Daruri, mărfuri și obiecte de prestigiu la curtea Moldovei în secolul al XVI-lea</i>	33
Minodora Cârциumaru, <i>Inelul jupâniței Vlădae. O descoperire arheologică și implicațiile ei istorice</i>	59
Ștefan S. Gorovei, <i>În căutarea „patriciatului” pierdut. O revenire</i>	77
Marius Păduraru, <i>„Pe vremea ce au fost Mareș banul vornic mare, fiind mare și putêrnecu”. Adăugiri la biografia marelui dregător muntean Mareș Băjescu</i>	89

Daniela Orzață, <i>Ancient library of Alexandria foreign book fund</i>	111
Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba, <i>Soldats provenant du milieu rural de la province de Mésie Inférieure dans les légions romaines</i>	129
Iulia Dumitrache, <i>Haine pentru soldați: contracte cu statul roman și afaceri personale</i>	135
Fabian Doboș, <i>Augustin – al doilea Atanasie</i>	143

Andrei Constantin Sălăvăstru, <i>The doctrine of lawful rebellion in the princely proclamations of the French wars of religion</i>	151
Sorin Grigoruță, <i>„A slujit domniei mele cu dreptate și cu credință”. Câteva considerații privitoare la Andrei, hatmanul lui Petru vodă Șchiopul</i>	165
Eduard Rusu, <i>Muzica nunților domnești</i>	189
Gheorghe Lazăr, <i>Danii românești în favoarea așezămintelor ortodoxe sud-dunărene. Noi mărturii documentare</i>	201
Mihai-Bogdan Atanasiu, <i>Crâmpeie din istoria Bisericii Sfinții Teodori din Iași prin însemnări de odinioară</i>	219

Cuprins

Alexandru-Florin Platon, <i>Evenimentele anului 1821 în corespondența unui negustor genevez din Odesa: Jean-Justin (Jules) Rey</i>	231
Cristian Ploscaru, <i>Between the diplomacy of war or peace and the Ottoman occupation of the Romanian Principalities (1821-1822)</i>	245
Laurențiu Rădvan, <i>Un plan necunoscut al orașului Târgoviște din 1831</i>	265
Mihai-Cristian Amărieuței, Simion-Alexandru Gavriș, <i>Administrația moldoveană la începutul perioadei regulamentare: funcționarii Ministerului de Interne și ai Comitetului Sănătății (1834)</i>	279
Andrei Melinte, <i>Din istoricul înființării orașelor din Țara Românească în prima jumătate a secolului al XIX-lea</i>	301
Remus Tanasă, <i>Between "millet" and self-determination: the Ottoman-Armenian case</i>	321
Aleksandr Stykalin, Ioan-Augustin Guriță, <i>Din corespondența arhimandritului Iuliu Scriban cu arhiepiscopul Arsenie Stadnički păstrată la Moscova</i>	331
Ștefan Crăciun, <i>Nicolae B. Cantacuzino – primul trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României la Berna (1911-1912)</i>	355
Claudiu-Lucian Topor, <i>German administration in Romania under military occupation: everyday life in the vicinity of the operations army (1916-1918)</i>	365
Stefano Santoro, <i>The image of Bolshevism in the Italian public opinion, 1917-1919</i>	377

Lucian Leuștean, <i>New contributions on the dispute at the Peace Conference (February-March 1920) concerning the Romanian-Hungarian border</i>	391
Krzysztof Nowak, <i>Motivations, obstacles and complications on the path of Polish diplomacy to an alliance with Romania. Reflections on the 100th anniversary of the Polish-Romanian military alliance of 1921</i>	405
Árpád Hornyák, <i>The League of Nations loan to Hungary in 1924 with special regard to Yugoslav aspects</i>	421
Ionel Moldovan, <i>Noi considerații privitoare la înființarea Facultății de Teologie din Chișinău (1926)</i>	443
Andreea Dahlquist, <i>Romanian propaganda in Sweden during the Second World War</i>	459
Elena Dragomir, <i>Relațiile comerciale cu Occidentul în concepția economică a României postbelice. Argumente pentru o nouă perspectivă de studiu</i>	475
Daniel Lazăr, <i>30 de ani de la destrămarea R.S.F. Iugoslavia. Despre politică, societate și „cultură de masă” – considerații</i>	495

<i>In memoriam: Mihail Vasilescu, Ioan Caproșu, Ion Agrigoroaiei</i>	507
<i>Recenzii și note bibliografice</i>	513
EUSEBIU DE CEZAREEA, <i>Istoria bisericească</i> , traducere din limba greacă veche, studiu introductiv și note de Teodor Bodogae, ediție revizuită de Tudor Teoteoi, Basilica, București, 2020, 560 p. (PSB, s.n. 20) (Nelu Zugravu); <i>Beyond Ambassadors; Consuls, Missionaries, and Spies in Premodern Diplomacy</i> , ed. Maurits Ebben și Louis Sicking, Leiden, Editura Brill, 2020, 236 p. (Mihai Covaliu); Rebecca Haynes, <i>Moldova: A History</i> , London,	

New York, I. B. Tauris, 2020, xvi + 240 p. (*Laurențiu Rădvan*); Carol Iancu, *Evreii din Hârlău și împrejurimi. Istorie și memorie*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2020, 250 p. (*Dănuț Fotea*); Victor Taki, *Russia on the Danube: Empire, Elites, and Reform in Moldavia and Wallachia 1812-1834*, Budapest, Vienna, New York, Central European University Press, 2021 (*Cristian Ploscaru*); Mirel Bănică, *Bafta, Devla și Haramul. Studii despre cultura și religia romilor*, Iași, Editura Polirom, 2019, 472 p. (*Monica Chicuș*); David E. Nye, *American Illuminations. Urban Lighting, 1800–1920*, Cambridge, The MIT Press, 2018, x + 280 p. (*Simion Câlția*); Mihai Ștefan Ceaușu, Ion Lihaciu, *Autonomia Bucovinei (1848-1861). Studiu și documente*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2021, 374 p. (*Ioan-Gabriel Chiraș*); *Universitatea din Cluj în perioada interbelică*, vol. III, *Facultatea de Litere și Filosofie*, coordonator Ana-Maria Stan, editori Ioan-Aurel Pop, Simion Simon, Ioan Bolovan, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2019, 364 p. (*Dragoș Jipa*); Radu Ioanid, *Pogromul de la Iași*, ediție îngrijită de Elisabeth Ungureanu, prefață de Alexandru Florian, București, Editura Institutului Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel”, Iași, Polirom, 2021, 142 p. (*Mihai-Daniel Botezatu*); Michael Shafir, *România Comunistă (1948-1985). O analiză politică, economică și socială*, traducere din limba engleză de Mihai-Dan Pavelescu, București, Editura Meteor Press, 2020, 432 p. (*Andrei Mihai Rîpanu*); *Panorama comunismului în România*, ed. de Liliana Corobca, Iași, Editura Polirom, 2020, 1150 p. (*Daniel Chiriac*).

Abrevieri

Domnia și cancelaria – danie și cronologie în perioada Paștilor în Țara Românească (secolul al XV-lea)

Descriind domnia lui Vlad Țepeș, autorul *Letopisețului cantacuzinesc* menționa un eveniment ce îi avea în centrul său pe domnul muntean și locuitorii Târgoviștei: „Când au fost în ziua Paștilor, fiind toți orășanii la ospete, iar cei tineri la hore, așa fără veste pre toți i-au cuprins. Deci câți au fost oameni mari, bătrâni, pre toți i-au întâmpat de au ocolit cu ei tot târgul, iar câți au fost tineri cu nevestele lor și cu fete mari, așa cum au fost împodobiți în ziua Paștilor, pre toți i-au dus la Poenari de au lucrat la cetate, până s-au spart toate hainele duple ei și au rămas toți dezvăcuți în pieile goale. Pentru aceia i-au scos nume Țepeluș”¹. Pentru autorul cronicii, datarea riguroasă nu pare să fi fost o miză în cazul lui Vlad Țepeș; dacă în alte locuri din letopiseț ce fac referire la secolele XIV-XV autorul folosește formule precum „când au fost cursul anilor de la Adam” (în cazul domniei lui Vladislav al II-lea)² sau „când era văleatul” (în cazul domniei lui Mircea cel Bătrân)³, pentru evenimentele din timpul lui Vlad Țepeș nu cronologia riguroasă pare a fi importantă. Cronicarul este mai de grabă interesat de exemplaritatea faptelor, iar nu de modul în care acestea s-au derulat cronologic; mesajul transmis pare a fi următorul: iată ce a făcut Vlad Țepeș exact în ziua Paștilor, anul desfășurării evenimentelor fiind mai puțin important. Se poate observa că dacă expresiile „când au fost cursul anilor de la Adam” sau „când era văleatul” introduc un timp linear, ce numără anii de la Facerea lumii sau de la creația lui Adam, expresia „când au fost în ziua Paștilor” introduce un timp ciclic, repetitiv, care are în centrul său marea sărbătoare a creștinătății.

Celor expuse în fragmentul de mai sus li se poate reproșa, pe bună dreptate, faptul că autorul *Letopisețului cantacuzinesc* a scris mult mai târziu decât derularea propriu-zisă a evenimentelor, iar ecourile din secolul al XVII-lea trebuie să fi fost nuanțate, dacă nu chiar distorsionate de elemente binecunoscute celui care se

* Lect. univ. dr., Facultatea de Științe Sociale, Universitatea din Craiova, România; lvmilie2@gmail.com.

¹ *Istoria Țării Românești 1290-1690. Letopisețul cantacuzinesc*, ediție critică întocmită de C. Grecescu și D. Simonescu, București, Editura Republicii Populare Române, 1960, p. 4.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*, p. 3.

apleacă asupra izvoarelor narative – traducerea sau copierea succesivă a manuscriselor, fragilitatea oralității în păstrarea faptului istoric îndepărtat în timp, subiectivismul celui care a scris textul etc. Tocmai de aceea, în cele ce urmează voi încerca să analizez câteva documente contemporane ieșite din cancelaria domnilor munteni din secolul al XV-lea, documente ce au ajuns la noi într-o măsură covârșitoare în original. Voi încerca să discut un element cronologic nu foarte mult cercetat și care se găsește în actele slavonești din Țara Românească a aceluia veac – datarea prin sărbătoarea religioasă.

Măsurarea timpului în evul mediu pare să fi stat sub semnul afirmației Sfântului Augustin – „Ce este deci timpul? Dacă nu-mi pune nimeni această întrebare, atunci știu ce este timpul. Dar dacă aș vrea să-l lămuiesc pe cel ce întreabă, nu mai știu”⁴. Variațiile de măsurare și datare pot explica, măcar în parte, neputința și nedumirirea de mai sus. Într-o încercare de sinteză a timpului medieval, Jacques Le Goff observa că „timpul creștin [...] nu este unificat. El combină trei tipuri de timp. Primul este timpul circular al liturghiei, articulat pe ritmul anotimpurilor. [...] [Al doilea este] un timp linear, cel al Istoriei, al timpului istoric creat de Dumnezeu. [...] În sfârșit, a treia caracteristică a timpului creștin este aceea de a fi un timp sacru și orientat [...]. El se îndreaptă către o împlinire, un sfârșit marcat prin Judecata de Apoi”⁵.

Se poate observa că timpul tripartit descris de marele medievist francez (timpul circular sau liturgic, timpul linear, respectiv timpul orientat, căruia i-aș adăuga adjectivul teleologic) se regăsește în Țara Românească în secolul al XV-lea. Timpul linear este cel al datării documentelor slavonești de cancelarie, care sunt așezate pe o axă ce are în capătul din stânga sa Facerea lumii sau creația lui Adam. Timpul teleologic curge spre cel de-al doilea capăt al axei și se va topi în Judecata de Apoi, Sfârșitul Lumii, adică anul 7001 (corespunzând lui 1492-1493), îngrijorându-l profund pe domnul muntean Vlad Călugărul, cel care, așa cum îi spune și numele își trăise tinerețea într-o mănăstire⁶. În sfârșit, timpul circular sau liturgic îl găsim fragmentar în cărți de cult ce au circulat în spațiul muntenesc, având împărțirea clasică în Triod, Penticostar și Octoih⁷. În același timp circular intră și timpul datării prin sărbătoarea creștină, care în documentele interne

⁴ Sfântul Augustin, *Confesiuni*, ediție bilingvă, traducere din latină, introducere, note și comentarii, tabel cronologic și indice de Eugen Munteanu, București, Editura Humanitas, 2018, p. 557.

⁵ Jacques Le Goff, *Timpul*, în *Dicționar tematic al Evului Mediu Occidental*, coord. Jacques Le Goff, Jean-Claude Schmitt, Iași, Editura Polirom, 2002, p. 766-767.

⁶ Liviu Marius Ilie, *Vlad Călugărul și Radu cel Mare – relații de familie și relații politice în vremea „Sfârșitului Lumii” (sub tipar)*; textul acestei comunicări a fost prezentat în cadrul ședinței *Comisiei de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române. Filiala Iași*, din data de 8 decembrie 2020.

⁷ P. P. Panaitescu, *Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei RPR*, vol. I, București, Editura Academiei Române, 1959, mss. 215, p. 310; mss. 277, p. 372; Alexandru Mareș, *Sfârșitul lumii (anii 7000 și 8000) în textele slavo-române și românești din secolele al XV-lea – al XVIII-lea*, în *SMIM*, XXII (2004), p. 196.

slavonești din Țara Românească a secolului al XV-lea făcea referire, cu o singură excepție explicabilă, la perioada Paștelui.

Dacă împărțirea în Triod, Penticostar și Octoih trădează un timp al Bisericii, timpul Paștelui, care este mereu legat de danii domnești către mănăstiri, poate fi privit ca un timp al domniei și al Bisericii, deopotrivă. O observație se impune o dată în plus – analiza mea va face referire la documentele muntenesti scrise în slavonă, pentru că, în privința celor latinești, așa cum observase Ioan Bogdan cu mai bine de un secol în urmă, era folosită într-o manieră covârșitoare datarea prin sărbătoare religioasă⁸.

Formula „perioada Paștelui”, pe care am folosit-o încă din titlu, face referire la două intervale de timp ce preced și, respectiv, succed sărbătoarea Învierii; este vorba de Postul Paștelui și Săptămâna Luminată. Analizând documentele Țării Românești din secolul al XV-lea, cele două perioade apar recurent, în mod direct sau indirect. Astfel, Postul Paștelui apare pentru prima dată într-un document al lui Mircea cel Bătrân pentru Cozia, emis la 28 martie 1415, în care scribul cancelariei nota că „am scris când a venit Io Mircea voievod la mănăstire, la Cozia, în Postul Mare”⁹, același interval de timp găsimu-se în două acte ale lui Radu cel Mare din 1497, unul scris „în Postul Mare, în Lunea Mare”¹⁰, iar celălalt „în Postul Mare, în Miercurea Mare”¹¹. În secolul al XV-lea muntenesc, lungimea Postului Mare era cea binecunoscută, așa cum aflăm dintr-o Pascalie copiată în Țara Românească – „În anul 7001 [...] Postul Mare [are] 6 săptămâni și 6 zile”¹²; același manuscris păstrat la Biblioteca Academiei Române ne arată un calcul riguros al datei Paștelui și al perioadei de post ce îl precede – „lăsatul secului februarie 10 [...] fasca evreiască aprilie 4, în joi, iar Paștele lui Hristos, aprilie 7”¹³. Tot din perioada Postului cel Mare datează un document al unui „Dan voievod” ce a domnit în deceniul al III-lea, o danie pentru Tismana, ce avea mențiunea – „Coica logofăt am scris la Arghiși, în Duminica Floriilor”¹⁴. La rândul său, Vlad Țepeș dădea un sat mănăstirii Cozia în anul 1457, documentul fiind scris „în sfânta și Marea Sâmbătă, aprilie 16”¹⁵.

Săptămâna luminată, interval de timp ce urma sărbătorii Învierii, nu este menționată în mod direct, însă extremitățile sale cronologice apar în actele domnilor Țării Românești din secolul al XV-lea. Un document din anul 1480, dat de Basarab cel Tânăr Țepeluș mănăstirii Tismana, era scris „la 3 aprilie, în Lunea

⁸ I. Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și Țara Ungurească în sec. XV și XVI*, vol. I (1413-1508), București, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, 1905, passim.

⁹ DRH, B, I (1247-1500), volum întocmit de P. P. Panaitescu și Damaschin Mioc, București, Editura Academiei Române, 1966, p. 80, nr. 37.

¹⁰ *Ibidem*, p. 443, nr. 272.

¹¹ *Ibidem*, p. 446, nr. 273.

¹² Alexandru Mareș, *op. cit.*, p. 196.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ DRH, B, I, p. 125, nr. 64.

¹⁵ *Ibidem*, p. 200, nr. 115.

Luminată”¹⁶. În anul 1500, Radu cel Mare dădea mănăstirii Ostrov un act domnesc, redactat „în luna aprilie 26 de zile, în Duminica Tomii”¹⁷. Tot la Duminica Tomii face referire și o traducere românească – de altfel singurul din documentele analizate ce nu s-a păstrat în original slavon – după un act al lui Vlad Dracul ce avea următoarea mențiune: „Eu, Coica logofet, am scris această carte [...] în luna lui aprilie 23 de zile [...] *Nede u po Paștea* (duminică, după Paști)”¹⁸. Nu pot să nu observ că, deși documentul a ajuns la noi într-o traducere românească, a fost păstrată formula slavonă cu referirea la cronologia pascală¹⁹.

Singurul document din secolul al XV-lea care folosește datarea cu sărbătoarea religioasă, dar nu este din perioada Paștelui, a fost emis de Vlad Călugărul în anul 1486 pentru mănăstirea Glavacioc, el fiind „scris în luna aprilie 23, în ziua Sfântului Gheorghe”²⁰. Deși pomenirea Sfântului Gheorghe este adeseori asimilată perioadei pascale, situația a fost diferită în anul 1486, an în care Paștele a căzut pe 26 martie. Explicația ar putea fi căutată în importanța acestui sfânt în lumea ortodoxiei, Pascalia din anul 7001 amintindu-l alături de câteva alte mari sărbători (Bunavestire, Sfinții 40 de mucenici și Sfântul Petru)²¹.

Un prim fapt demn de remarcat, după prezentarea propriu-zisă a documentelor, ar fi că datarea cu sărbătoarea dublează datarea cu ziua și luna. În cadrul Commonwealth-ului bizantin, mențiunea zilei și a lunii este o constantă cronologică în actele emise de suveranii bizantino-slavi²². Din actele prezentate mai sus, doar cel emis de „Dan voievod” nu are ziua și luna, singura referință cronologică fiind „Duminica Floriilor”, motiv pentru care datarea sa și identificarea domnului emitent au constituit și încă mai constituie o problemă²³.

Un alt document asupra căruia trebuie insistat este cel emis de Radu cel Mare mănăstirii Govora, în anul 1497. Printre elementele de datare se regăsesc „luna martie 23 de zile [...] în Miercurea Mare”²⁴. În anul 1497 însă, Miercurea Mare a căzut pe 22 martie, iar nu pe 23, așa cum notase scribul cancelariei

¹⁶ *Ibidem*, p. 278, nr. 171.

¹⁷ *Ibidem*, p. 492, nr. 300.

¹⁸ *Ibidem*, p. 162, nr. 93.

¹⁹ Pentru dificultățile datării unor evenimente istorice din perioada Paștelui în Moldova medievală, vezi Ștefan S. Gorovei, *Trei „probleme” din biografia lui Ștefan cel Mare*, în *AP*, VI (2010), nr. 1, p. 243-247.

²⁰ *DRH*, B, I, p. 318, nr. 197.

²¹ Alexandru Mareș, *op. cit.*, p. 196.

²² Dintr-o bibliografie extinsă, rețin câteva lucrări: N. Oikonomidès, *La chancellerie impériale de Byzance du 13e au 15e siècle*, în *REByz*, 43 (1985), p. 167-195; Andreas E. Müller, *Imperial Chrysobulls*, în *The Oxford Handbook for Byzantine Studies*, edited by Elizabeth Jeffreys, John Haldon, Robin Cormack, Oxford, Oxford University Press, 2008, p. 129-135; Kiril Petkov, *The Voices of Medieval Bulgaria, Seventh-Fifteenth Century. The Records of a Bygone Culture*, Leiden-Boston, Brill, 2008; Ivan Biliarsky, *Word and Power in Mediaeval Bulgaria*, Leiden-Boston, Brill, 2011; Đorđe Bubalo, *Pragmatic Literacy in Medieval Serbia*, Turnhout, Brepols, 2014.

²³ Ultima contribuție ce face referire la această problemă – Andrei Pippidi, *Despre „Dan voievod”*. *Rectificări cronologice și genealogice*, în *SMIM*, XXXI (2013), p. 47-96.

²⁴ *DRH*, B, I, p. 446, nr. 273.

muntenești, astfel că editorii *DRH* au îndreptat ziua și luna după sărbătoarea religioasă, optând pentru ziua de 22. Întrebarea care se naște din această controversă ivită dintr-o greșeală de scriere, este următoarea: Care era considerat elementul cronologic principal și care secundar, între zi și lună, pe de o parte, respectiv, sărbătoare religioasă, pe de altă parte? Criteriul cantitativ ne-ar îndreptăți să credem că ziua și luna ar fi trebuit să fie luate în seamă, având în vedere folosirea lor uzuală, în comparație cu sărbătoarea religioasă. Totuși, editorii *DRH* au înclinat către sărbătoarea religioasă, probabil ținând cont de contextul redactării actului domnesc, în Săptămâna Mare. În încercarea de a oferi un răspuns, o comparație ar putea fi utilă. Este vorba de un alt raport între elementul cronologic principal și elementul cronologic secundar, de data această cu referire la leat și indiction. Astfel, Ion Ionașcu nu era de acord cu datarea unor documente muntenești de secol al XV-lea, propusă de Damian P. Bogdan – „prezența indictionului printre elementele cronologice secundare ale documentelor este foarte utilă pentru verificarea unor datări când actele nu se mai păstrează în original, dar ar fi greșit să se exagereze valoarea indictionului, până acolo, încât să se nesocotească elementul cronologic principal în datare (veleat sau milesim), când avem în față acte originale”²⁵. Afirmatia lui Ion Ionașcu păcătuia prin a considera *a priori* leatul ca element cronologic principal, iar indictionul ca element cronologic secundar. O sumară privire asupra actelor Țării Românești la începuturile cancelariei sale ne arată că leatul și indictionul au coexistat ca elemente de datare; mai mult decât atât, dania boierului Aldea pentru mănăstirea Cutlumuz păstra doar ziua și luna (21 noiembrie) și indictionul 7, nu însă și leatul²⁶, documentul putând fi influențat în privința datării de actele bizantine de tip *chrysoboullon sigillion*²⁷. Deși anul de la Facerea Lumii s-a impus ulterior în fața indictionului în datarea actelor muntenești, rămâne de stabilit pentru viitor care dintre etichetele de element cronologic principal, respectiv element cronologic secundar, poate fi acordată indictionului și care leatului.

Existența unor documente latinești trimise de domnii munteni către Brașov în secolul al XV-lea, documente în care datarea pe baza sărbătorilor religioase este folosită constant²⁸, ar putea explica apariția actelor din perioada Paștelui în cancelaria slavonească a Țării Românești, o cancelarie ale cărei modele bizantino-slave trimit către o cronologie bazată pe zi și lună.

Nu în ultimul rând, trebuie observat că toate documentele analizate mai sus și care au ajuns la noi în original sunt adresate mai multor mănăstiri din Țara Românească (Cozia, Tismana, Glavacioc, Govora, Ostrov) și uncea de la Muntele

²⁵ Ion Ionașcu, *Cronologia documentelor din Moldova și Țara Românească*, în *DIR, Introducere*, vol. I, București, Editura Academiei Române, 1956, p. 415.

²⁶ *Ibidem*, p. 46-47, nr. 19.

²⁷ Andreas E. Müller, *op. cit.*, p. 130; N. Oikonomidès, *op. cit.*, p. 190.

²⁸ I. Bogdan, *op. cit.*, *passim*.

Athos (Dohiar)²⁹. Ținând cont de perioada în care au fost emise daniile domnilor munteni – Postul Mare și Săptămâna Luminată – nu este exclusă o rațiune pioasă în alegerea momentului, cu atât mai mult cu cât perioada Paștelui este amintită ca atare de cei care au redactat documentele domnești³⁰. Timpul domniei și al Bisericii, care se regăsea în aceste documente emise în perioada pascală, se întâlnea astfel cu încercările cancelariei Țării Românești de a-și data cât mai bine actele, explicarea în detaliu a elementelor cronologice rămânând o chestiune deschisă.

Reign and chancellery – donation and chronology during Easter period in 15th century Wallachia

Abstract

The chronology of the princely documents issued from Wallachia during the 15th century is a very important matter for understanding the relationship between the reign and the chancellery. The Slavonic documents that are preserved in original are generally dated in Byzantine style, by using the month and the day and very few of them are dated with the religious feast; from the second category, almost all the documents are dating from Easter period and are dedicated to different monasteries. All these acts are somehow circumscribed both to the time of the reign and to the time of the Church.

Keywords: Wallachia; Easter; document; reign; chronology; monastery.

²⁹ Copia românească de la Vlad Dracul era adresată unui personaj laic – Stanciu Moenescu, cu rudele sale (*DRH*, B, I, p. 160, nr. 93).

³⁰ În mod evident, au existat și alte documente emise în perioada Paștilor în secolul al XV-lea în Țara Românească, însă această perioadă nu a fost menționată efectiv în actele domnești (*ibidem, passim*).

ABREVIERI

<i>AARMSI</i>	= Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice
<i>AARMSL</i>	= Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Literare
<i>AARPAD</i>	= „Analele Academiei Române”, seria II, București, 1879-1916
<i>AA.SS.</i>	= <i>Acta Sanctorum</i> , ed. Bollandisti, III ^a edițiune, Parigi 1863-1870
<i>AB</i>	= Arhivele Basarabiei
<i>ACNSAS</i>	= Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității
<i>AE</i>	= L'Année Epigraphique, Paris
<i>AIR</i>	= Arhiva Istorică a României
<i>AIAC</i>	= Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj
<i>AIIAI</i>	= Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”, Iași
<i>AIIC</i>	= Anuarul Institutului de Istorie Cluj
<i>AIINC</i>	= Anuarul Institutului de Istorie Națională, Cluj
<i>AIIX</i>	= Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”, Iași
<i>ALIL</i>	= Anuarul de Lingvistică și Istorie Literară, Iași
<i>ALMA</i>	= <i>Archivum Latinitatis Medii Aevi</i> . Genève.
<i>AM</i>	= Arheologia Moldovei, Iași
<i>AMAE</i>	= Arhiva Ministerului Afacerilor Externe
<i>AmAnthr</i>	= American Anthropologist, New Series, Published by Wiley on behalf of the American Anthropological Association
<i>AMM</i>	= Acta Moldaviae Meridionalis, Vaslui
<i>AMMB</i>	= Arhiva Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași
<i>AMN</i>	= Acta Musei Napocensis
<i>AMR</i>	= Arhivele Militare Române
<i>AMS</i>	= Anuarul Muzeului din Suceava
<i>ANB</i>	= Arhivele Naționale, București
<i>ANC</i>	= Arhivele Naționale. Serviciul Județean Cluj
<i>ANDMB</i>	= Arhivele Naționale. Direcția Municipiului București
<i>ANG</i>	= Arhivele Naționale. Serviciul Județean Galați
<i>ANI</i>	= Arhivele Naționale, Iași
<i>ANIC</i>	= Arhivele Naționale Istorice Centrale
<i>ANR-Cluj</i>	= Arhivele Naționale, Cluj-Napoca
<i>ANR-Sibiu</i>	= Arhivele Naționale, Sibiu
<i>ANRM</i>	= Arhivele Naționale ale Republicii Moldova, Chișinău
<i>ANRW</i>	= Aufstieg und Niedergang der römischen Welt, Berlin-New York
<i>ANSMB</i>	= Arhivele Naționale. Serviciul Municipiului București
<i>ANV</i>	= Arhivele Naționale, Vaslui
<i>AO</i>	= Arhivele Olteniei
<i>AP</i>	= Analele Putnei
<i>APH</i>	= Acta Poloniae Historica, Varșovia
<i>AqLeg</i>	= <i>Aquila Legionis. Cuadernos de Estudios sobre el Ejército Romano</i> , Salamanca
<i>AR</i>	= Arhiva Românească
<i>ArchM</i>	= Arhiva Moldaviae, Iași
<i>ArhGen</i>	= Arhiva Genealogică
„Arhiva”	= „Arhiva”. Organul Societății Științifice și Literare, Iași
<i>ArhMold</i>	= Arheologia Moldovei
<i>ASRR</i>	= Arhiva Societății Române de Radiodifuziune
<i>AȘUI</i>	= Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași

- ATS = Ancient Textile Series, Oxbow Books, Oxford și Oakville
 AUAIC = Arhiva Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
 AUB = Analele Universității „București”
 BA = *Biblioteca Ambrosiana*, Roma, Città Nuova Editrice
 BAR = Biblioteca Academiei Române
 BArchB = Bundesarchiv Berlin
 BAR int. ser. = British Archaeological Reports, International Series
 BBR = Buletinul Bibliotecii Române
 BCIR = Buletinul Comisiei Istorice a României
 BCMI = Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice
 BCU-Iași = Biblioteca Centrală Universitară, Iași
 BE = Bulletin Epigraphique
 BF = Byzantinische Forschungen, Amsterdam
 BJ = Bonner Jahrbücher, Bonn
 BMI = Buletinul Monumentelor Istorice
 BMIM = București. Materiale de istorie și muzeografie
 BNB = Biblioteca Națională București
 BNJ = Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher
 BOR = Biserica Ortodoxă Română
 BS = Balkan Studies
 BSNR = Buletinul Societății Numismatice Române
 ByzSlav = Byzantinoslavica
 CA = Cercetări arheologice
 CAI = Caiete de Antropologie Istorică
 CartNova = *La ciudad de Carthago Nova 3: La documentación epigráfica*, Murcia
 CB = Cahiers balkaniques
 CC = Codrul Cosminului, Suceava (ambele serii)
 CCAR = Cronica cercetărilor arheologice din România, CIMEC, București
 CCh = *Corpus Christianorum*, Turnhout
 CChSG = *Corpus Christianorum. Series Graeca*
 CCSL = *Corpus Christianorum Series Latina*, Turnhout, Brepols
 CDM = *Catalogul documentelor moldovenești din Arhivele Centrale de Stat*, București, vol. I-V; supl. I.
 CDȚR = *Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului*, București, vol. II-VIII, 1974-2006
 Chiron = Chiron: Mitteilungen der Kommission für Alte Geschichte und Epigraphik des Deutschen Archäologischen Instituts, 1971
 CI = Cercetări istorice (ambele serii)
 CIL = *Corpus Inscriptionum Latinarum*, Berlin
 CL = Cercetări literare
 CLRE = *Consuls of the Later Roman Empire*, eds. R. S. Bagnall, A. Cameron, S. R. Schwartz, K. A. Worp, Atlanta, 1987
 CN = Cercetări Numismatice
 CNA = Cronica Numismatică și Arheologică, București
 CSCO = *Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium*, Louvain
 CSEA = *Corpus Scriptorum Ecclesiae Aquileiensis*, Roma, Città Nuova Editrice
 CSEL = *Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum*, Wien, De Gruyter
 CSPAMI = Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Centrale, Pitești
 CT = Columna lui Traian, București
 CTh = *Codex Theodosianus*. Theodosiani, Libri XVI cum constitutionibus Sirmondianis, I, edidit adsumpto apparatu P. Kruegeri, Th. Mommsen, Hildesheim, 1970-1971
 Cv.L = Convorbiri literare (ambele serii)

„Dacia”, N.S.	= Dacia. Nouvelle Série, Revue d'archéologie et d'histoire ancienne, București
DANIC	= Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale
DGAS	= Direcția Generală a Arhivelor Statului
DI	= Diplomatarium Italicum
DIR	= <i>Documente privind istoria României</i>
DIRRI	= <i>Documente privind Istoria României. Războiul pentru Independență</i>
DOP	= Dumbarton Oaks Papers
DTN	= <i>Din trecutul nostru</i> , Chișinău
DRH	= <i>Documenta Romaniae Historica</i>
EB	= Études Balkaniques
EBPB	= Études byzantines et post-byzantines
EDCS	= <i>Epigraphik-Datenbank Clauss-Slaby</i> (http://www.manfredclauss.de/)
EDR	= <i>Epigraphic Database Roma</i> (http://www.edr-edr.it/default/index.php)
EpigrAnat	= Epigraphica Anatolica, Münster
ERAsturias	= F. Diego Santos, <i>Epigrafiya Romana de Asturias</i> , Oviedo, 1959.
Gerión	= Gerión. Revista de Historia Antigua, Madrid
GB	= Glasul Bisericii
GCS	= <i>Die Griechischen Christlichen Schriftsteller</i> , Leipzig, Hinrichs, 1897-1969
GLK	= <i>Grammatici Latini Keil</i>
HEp	= <i>Hispania Epigraphica</i> , Madrid
„Hierasus”	= <i>Hierasus</i> . Anuarul Muzeului Județean Botoșani, Botoșani
HM	= Heraldica Moldaviae, Chișinău
HU	= Historia Urbana, Sibiu
HUI	= Historia Universitatis Iassiensis, Iași
IDR	= <i>Inscripțiile din Dacia romană</i> , Bucurști-Paris
IDRE	= <i>Inscriptions de la Dacie romaine. Inscriptions externes concernant l'histoire de la Dacie</i> , I-II, Bucarest, 1996, 2000
IGLN	= Inscriptions grecques et latines de Novae, Bordeaux
IGLR	= <i>Inscripțiile grecești și latine din secolele IV-XIII descoperite în România</i> , București, 1976
ILLPecs	= Instrumenta Inscripta Latina. <i>Das römische Leben im Spiegel der Kleininschriften</i> , Pecs, 1991
ILAlg	= <i>Inscriptions latines d'Algérie</i> , Paris
ILB	= <i>Inscriptiones Latinae in Bulgaria repertae. Inscriptiones inter Oescum et Iatrum repertae</i> , Sofia, 1989
ILD	= <i>Inscripții latine din Dacia</i> , București
ILN	= <i>Inscriptions latines de Novae</i> , Poznan
ILLPRON	= <i>Inscriptionum Lapidarium Latinarum Provinciae Norici usque ad annum MCMLXXXIV repertarum indices</i> , Berlin, 1986
ILS	= <i>Inscriptiones Latinae Selectae</i> , 1892
IMS	= <i>Inscriptiones Moesiae Superioris</i> , Belgrad
IN	= „Ioan Neculce”. Buletinul Muzeului Municipal Iași
ISM	= <i>Inscripțiile din Scythia Minor grecești și latine</i> , București, vol. I-III, 1983-1999
JGO	= Jahrbücher für Geschichte Osteuropas
JL	= Junimea literară
JRS	= The Journal of Roman studies, London
LR	= Limba română
MA	= Memoria Antiquitatis, Piatra Neamț
MCA	= Materiale și cercetări arheologice
MEF	= <i>Moldova în epoca feudalismului</i> , vol. I-XII, 1961-2012, Chișinău
MEFRA	= <i>Mélanges de l'École française de Rome: Antiquité</i> , Roma

- MGH** = *Monumenta Germaniae Historica inde ab anno Christi quingentesimo usque ad annum millesimum et quingentesimum auspiciis societatis aperiendis fontibus rerum Germanicarum medii aevi*, Berlin 1877-
MI = Magazin istoric, București
MIM = Materiale de istorie și muzeografie
MM = Mitropolia Moldovei
MMS = Mitropolia Moldovei și Sucevei
MN = Muzeul Național, București
MO = Mitropolia Olteniei
MOF = Monitorul Oficial al României
Navarro = M. Navarro Caballero, *Perfectissima femina. Femmes de l'elite dans l'Hispanie romaine*, Bordeaux, 2017.
NBA = *Nuova Biblioteca Agostiniana*, Roma, Institutum Patristicum Augustinianum
NDPAC = *Nuovo Dizionario Patristico e di Antichità Cristiane*, I, A-E, 2e edizione, Marietti, 2006; III, P-Z, 2e edizione, Marietti, 2008
NEH = Nouvelles études d'histoire
OI = Opțiuni istoriografice, Iași
OPEL = *Onomasticon provinciarum Europae latinarum*, vol. I-IV, Budapesta-Viena, 1994-2002
PG = *Patrologiae cursus completus, Series Graeca*, ed. J.-P. Migne, Paris, 1886-1912
PIR = *Prosopographia Imperii Romani. Saec. I.II.III*, editio altera, Berlin.
PLRE = *Prosopography of the Later Roman Empire*, 3 vol., eds. A. H. M. Jones, J. R. Martindale, and J. Morris, Cambridge, 1971-1992
RA = Revista arhivelor
RBAR = Revista Bibliotecii Academiei Române, București
RC = Revista catolică
RdI = Revista de istorie
REByz = Revue des Études Byzantines
RER = Revue des études roumaines
RESEE = Revue des études Sud-Est européennes
RHP = *Die römischen Hilfstruppen in Pannonien während der Prinzipatszeit. I: Die Inschriften*, Viena
RHSEE = Revue historique de Sud-Est européen
RI = Revista istorică (ambele serii)
RIAF = Revista pentru istorie, arheologie și filologie
RIB = *Roman Inscriptions of Britain*, Londra
RIM = Revista de Istorie a Moldovei, Chișinău
RIR = Revista istorică română, București
RIS = Revista de istorie socială, Iași
RITL = Revista de istorie și teorie literară
RIU = *Die römischen Inschriften Ungarns*, Budapesta
RJMH = The Romanian Journal of Modern History, Iași
RM = Revista muzeelor
RMD = *Roman Military Diplomas*, Londra
RMM = *Römische Militärdiplome und Entlassungsurkunden in der Sammlung des Römisch-Germanischen Zentralmuseums*, Mainz
RMM-MIA = Revista muzeelor și monumentelor, seria Monumente istorice și de artă
RMR = Revista Medicală Română
RRH = Revue roumaine d'histoire
RRHA = Revue roumaine de l'histoire de l'art
RRHA-BA = Revue Roumaine d'Histoire de l'Art. Série Beaux Arts
RSIAB = Revista Societății istorice și arheologice bisericești, Chișinău
Rsl = Romanoslavica

<i>SAHIR</i>	= Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae, București
<i>SAI</i>	= Studii și Articole de Istorie
<i>SCB</i>	= Studii și cercetări de bibliologie
<i>Sch</i>	= <i>Sources Chrétiennes</i> , Paris
<i>SCIA</i>	= Studii și cercetări de istoria artei
<i>SCIM</i>	= Studii și cercetări de istorie medie
<i>SCIV/SCIVA</i>	= Studii și cercetări de istorie veche (și arheologie)
<i>SCN</i>	= Studii și Cercetări Numismatice, București
<i>SCȘI</i>	= Studii și cercetări științifice, Istorie
<i>SEER</i>	= The Slavonic and East European Review
<i>SHA</i>	= <i>Scriptores Historiae Augustae</i>
<i>SJAN</i>	= Serviciul Județean al Arhivelor Naționale
<i>SMIC</i>	= Studii și materiale de istorie contemporană, București
<i>SMIM</i>	= Studii și materiale de istorie medie, București
<i>SMIMod</i>	= Studii și materiale de istorie modernă, București
<i>SOF</i>	= Südost-Forschungen, München
<i>ST</i>	= Studii Teologice, București
<i>StAntArh</i>	= Studia Antiqua et Archaeologica, Iași
<i>T&MBYZ</i>	= <i>Travaux et Mémoires du Centre de recherches d'histoire et de civilisation byzantines</i>
<i>ThD</i>	= Thraco-Dacica, București
<i>TR</i>	= Transylvanian Review, Cluj-Napoca
<i>TV</i>	= Teologie și viața, Iași
<i>ZPE</i>	= Zeitschrift für Papyralogie und Epigraphik
<i>ZSL</i>	= Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde